

ABSTRACT

آیاد منځ کتاب
(فیسبوک) له
عجایبو او
ضررونو خبر
یاست؟

۱۴۰۰هـ

فیسبوک او افغانان

ژباړن او لیکوال: سمیع الله "پام"

Ketabton.com

مننه او کور ودانی!

حُبنتې زیاتي منني کووم له ادیب صیب صدیق الله “ویار” او ټولنیوه سیف الرحمن
“گیله من” چې د کتاب په ترتیب او سموونه کې یې راسره خپلې هلې ځلې وکړې، مینه
او منني.

ډالی

ټولو لوستونکو او په خاصه توګه د مخ کتاب (فیسبوک) کاروونکو ته !

ALL READERS & SPECIALY FACEBOOK USERS

فهرست

1.....	پیلیزه
3.....	لومړی فصل
3.....	فیسبوک
4.....	د فیسبوک کارونکي مخته پوښتنې او شرایط
5.....	د فیسبوک (دمخ کتاب) تاریخچه له ۲۰۰۳ څخه تر ۲۰۲۰
8.....	دوهم فصل
8.....	انټرنیټ/ فیسبوک په افغانستان کې:
Error! Bookmark not defined.....	په افغانستان کې د میرمنو لاسرسی فیسبوک ته:
11.....	د فیسبوک منفي او مثبت اړخونه:
12.....	د فیسبوک گټې
13.....	د فیسبوک زیانونه ۱
15.....	په فیسبوک کې څنگه بڼه نقد کولی شو!
17.....	د خوبنیو شویو لیکنو په اړه د کتونکي مسولیت
17.....	د فیسبوک (مخ کتاب) تاوان ۲
20.....	فیسبوک او اخیرت:
22.....	دریم فصل
22.....	عمومي مالومات
26.....	د ټیکنالوجیکي توکو ځینې سترې کمپنۍ په یوه دقیقه کې څومره گټه کوي؟

29.....	د ټولنيزو رسنيو سايټونو، شبکو او وييلاکونو ته لنډه کتنه:
31.....	د فېسبوک جالبي ❖
33.....	فېسبوک په چين کې:
33.....	Facebook user and demographics statistics:
38.....	د کتاب په اړه
40.....	د ليکوال لنډه پېژندنه
40.....	ماخذونه

پيليزه

د هر کار لومړۍ تجربه بنایي له تیروتنو خالي نه وي، خو همدا تیروتنې دي چې وروسته د بريالیتوبونو په توگه رابرسیره کېږي. د یو مشهور امریکایي لیکوال کتاب خپرندويې بنسټ له دي کبله نه چاپ کاوه، چې بنایي لوستونکي به ونلري. لیکوال چې په خپل نفس باور درلود او له لیکوالۍ سره یی مینه لرله خپل هوډ له لاسه ورنکړ او خپلې لیکوالۍ ته یی دوام ورکړ. هماغه لیکوال چې خپرندويې بنسټ یی له دي کبله کتاب نه چاپ کاوه، چې بنایي لوستونکي به ونلري. په نړیواله کچه دریم هغه لیکوال شو، چې کتابونه یی ډیر پلورل کیدل. نو د (فیسبوک او افغانان) تر نامه لاندې زما لومړۍ کتاب دی کیدایشی تېروتنې ولري. په دغه کتاب کې ما کوشش کړی، چې ځوانان د انټرنیټ یا فیسبوک سمې کارونې ته وهڅووم. انټرنیټ په اوسني وخت کې د انسانانو په ژوند مهم رول لري، چې له زده کړو نیولي بیا تر اقتصاد، بازار، انلاین تجارت او گڼو نورو برخو کې کار ترې اخیستل کېږي. انټرنیټ دي منځ ته راتللو لومړنۍ نښې نښانې په ۱۹۵۷م کال کې لټولی شو. دا هغه وخت و چې پخواني شوروي اتحاد خپله فضايي بیړۍ د سپوتنیک (sputnik) په نامه کیهان ته ولیږدوله. په همدې وختونو کې دي امریکا متحد ایالات هم په دي فکر کې شوو. چې څنگه به وکولی شو، چې خپلي فضايي پروژې تر ژورې او دقیقې څارنې لاندې راولي. په ۱۹۶۲م کال کې د امریکا هوايي ځواک یو تن د Baran Paul Rand په نامه دي ته وگماره، که چیرته د امریکا په ښارونو اتومي برید وشي، نو دوي به څنگه د خپلو اتومي توغندیو پروگرام په خپل لاس کې ولرلی شي، تر څو له هره ځایه یی په واک او استعمال کې راوستی شي. Baran Paul Rand له اوږد کار او هلو ځلو وروسته هوايي ځواک ته د یو داسې

شبکې يا نيتورک مشوره ورکړه چې په هغه کې ډير کمپيوټرونه يو دبل سره تړلي وي او مهم مالومات له يو کمپيوټر څخه بل ته په اسانۍ انتقال شي له همدې امله يې په لومړي سر کې د ARPA (Advanced agency project research) ايجنسي په جوړولو پيل وکړ. په ۱۹۶۹م کال کې د ARPA داسي يو شبکيز سيستم جوړ کړ، چې يوازې څلور کمپيوټرونه په کې له يو بل سره تړلي وو او د همدې ايجنسي سره د تړاو له امله يې د ARPANET په نامه ونوموله. په ۱۹۷۲م کال کې د BBN په نوم يوه ادارې چې د ARPANET ټيکه ورسره وه. يو تن کارکونکې Ray Tomlinson لومړنی E-mail پروگرام جوړ کړ. د وخت په تيريدو ARAP نوم په DRAPA (Defense Advanced Research Project Agency) بدل کړای شو. په ۱۹۷۴م کال کې د همدغې ډلې لخوا دې نيتورک سيستم ته د INTERNET توری استعمال شو. نور مو وخت نه نيسم د کتاب لوستلو ته مو رابولم، له دې سره په څنگ کې بايد ووايم چې دا زما لومړنۍ هڅه ده، له تېروتنو به خالي نه وي، نوزه هم مخکې له مخکې له تاسو درنو لوستونکو بښنه غواړم. س-پام توتاخيل.

لومړی فصل

فیسبوک

فیسبوک: څنگه یی چې له نومه ښکارې Face مخ او Book کتاب یوه ټولنیزه شبکه ده، چې هر څوک بغیر له کوم قید او شرط نظریات پکې شریکولی شي. فیسبوک یوه نړیواله ټولنیزه شبکه ده چې راجستر شویو کاروونکو ته اجازه ورکوي تر څو د خپلې خوښې پروفایلونه رامینځته کړي، عکسونه او ویدیو گاني پورته کړي، پیغامونه واستوي او دملگرو، کورنۍ او همکارانو سره اړیکه وساتي... دا چې افغانستان ته په اوسنیو وختونو کې راغلی ده خو په ډیره کمه موده کې یی له حده زیات مینوال پیدا کړل او مشغول یی وساتل.

Facebook is a famous media in social media. People use it for different purposes, where users can post comments, share photographs, and post links to news or other interesting content on the web, chat live, and watch short-form video. Shared content can be made publicly accessible, or it can be shared only among a select group of friends or family, or with a single person.

د فیسبوک کارونکي مختني پوښتني او شرايط:

کله چې د فیسبوک پیژنیال یا ایډي جوړوئ او پرانیزی ی نو لومړی له خپل ځان دغه پوښتني وکړئ! آیا فیسبوک په څه نیت او مقصد جوړوئ او کاروئ؟ ۲- آیا فیسبوک به د یو مسلمان په صفت د دین اسلام او شریعت په اصولو برابر استعمال کړئ؟ ۳- آیا فیسبوک خو د خپل ځان او یا مسلمان په ضرر نه کاروئ؟ ۴- آیا د فیسبوک په کتلو خو خپل قیمتي وخت نه ضایع کوئ؟ ۵- آیا پر دې رسنۍ خو به فحشا، بد اخلاقي بی حیایی نه خپروئ؟ ۶- آیا فیسبوک کې خو د عامو بنځو او یا د مسلمانو خویندو تصویرونه نه پورته کوئ؟ ۸- آیا فیسبوک کې خو لوڅ بی حجاب، بی شرمه، بی حیا او ناروا عکسونه ویدیوگانې نه گورئ؟ ۹- آیا پر فیسبوک خو غیرې اسلامي او اخلاقي پوستونه، لایکونه او کمینټونه نه کوئ؟ ۱۰- آیا فیسبوک کې خو د مسلمان په صفت د اسلام مبارک دین او اساساتو توهین او سپکاوی نه کوئ؟ ۱۱- آیا د دی رسنۍ پر صحیح استعمال د ځان باور لرئ؟ ۱۲- آیا د فیسبوک په کتلو خو لمونځ نه پرېردئ؟ ۱۳- آیا فیسبوک خو د اسلام پر ضد او کفر په گټه نه استعمالوئ؟ ۱۴- آیا فیسبوک خو د کرکي، نفرت او د خلکو تر منځ د جنگ او فساد زریعه نه جوړئ؟ نو اوس که کوم مسلمان ورور تر نن ورځې پورې فیسبوک او انټرنیټ ناسم استعمالوې، نو رادی شی سرله نن ورځې دی الله (ج) ته توبه کړي او دخپل عبث وخت او گناهونو عفو ده دي وغواړي له دی سره دی په څنگ کې د خپل پیژنیال یا فیسبوک څخه چټلیات پاک یا ډیلیټ کړي که چیرې دا کار اونه کړئ ممکن ستاسو د دنیا اخرت د وړانولو سبب شي لکه څنگه چې د عمر (رض) وینا ده: تاسو له خپل ځان سره حساب وکړئ مخکې له دی چې د قیامت په ورځ حساب درسره وشئ!.

د فیسبوک (دمخ کتاب) تاریخچه له ۲۰۰۳ څخه تر ۲۰۲۰:

فیسبوک په کال ۲۰۰۳ کې د فاسیمش په نامه د یوې لوبې په څیر ژوند پیل کړ، چې د مارک زیکربرگ او د هغه ملگرې ایډوارډ سورین لخوا جوړه شوې وه. دوی دواړو د امریکا په هارډ ورډ پوهنتون کې زده کړې کولې. فاسیمش یوه داسې لوبه وه چې ترسره کوونکو ته به یې دوه عکسونه وړاندې کیدل او د دوی ترمنځ به په عکس باندې مختلف ډوله نظرونه ورکول. نو یو کال وروسته (۲۰۰۴) د فبرورۍ په څلورمه د نولس کلن مارک زیکربرگ د لیلی له خونې فیسبوک اوسنۍ ډوله شکل وموند او د هغه مقبولیت په چټکۍ سره وده وکړه..... په همدې کال د مارچ په لومړۍ نیټه د ستانفورډ، کولمبیا او ییل پوهنتونونو زده کوونکو ته اجازه ورکړل شوه تر څو د فیسبوک په سایټ کې گډون وکړي او هر چا په اسانۍ نشول کولی چې فیسبوک ته لاسرسی ولري ځکه په لومړي دور کې فیسبوک د یو سایټ په شکل په انټرنیټ (د نړۍ په جال) کې کارول کیده چې مشرۍ زیکربرگ کوله. په همدې کال د جون په اوله دا شرکت د امریکا کلیفورنیا ایالت ته ځي او هلته په فعالیت پیل کوي او د ډسمبر په اوله په همدې یو سایټ کې یو میلیون فعال کاروونکي پیدا کوي. په کال ۲۰۰۵ د سپټمبر په لومړۍ دعالی لیسو زده کوونکو ته اجازه ورکول کېږي تر څو فیسبوک سره یو ځای شي نو له همدې وجې د ډسمبر په اوله د سایټ کاروونکي شپږ میلیونه ته رسېږي. او په کال ۲۰۰۶ د سپټمبر ۲۸ مه فیسبوک د هر چا د ثبت اجازه ورکوي. همدارنگه په کال ۲۰۰۷ د مارچ په ۲۸ مه په مارک زیکربرگ تور پوري کېږي چې ده د فیسبوک د جوړولو لپاره د خپل همصنفي ایډوارډ څخه مفکوره غلا کړي! نو فدرال محکمه ددې معاملې د حل لپاره له دواړو لوریو څخه د ۶۵ میلیونه ډالرو په اخیستو دحل موافقه کوي. په کال ۲۰۰۸ د فبرورۍ په نهمه فیسبوک د تڼۍ یا پروگرام (App) په توگه معرفي شو. تر څو هر وگړی وکولای شي فیسبوک خلاص او وکاروي. نو اوس د نړۍ زیاتره وگړي د فسیبوک Application یا

پروگرام په نصب سره اسانه د مخ کتاب کارولي شي. د پی سی (pc) نړیوالی مجلی په وینا، د جون په لومړۍ ۲۰۰۹ کال فیسبوک په متحده ایالاتو کې د ټولنیزو شبکو په شمیر کې راغی، ځکه دامریکا دخلکو تقاضا دا وه چې فیسبوک باید په چټکو ټولنیزو شبکو کې شمار شي. په کال ۲۰۱۰ د اکتوبر په اوله د فیسبوک په پرده فلم خپور شو، یعنی په فیسبوک کې د ویدیو خپرولو تڼۍ اضافه شوه. په کال ۲۰۱۱ کې هم نورو کلنو ته ورته په فیسبوک کې نوې زیاتونې راغلي تر څو خلک مشغول وساتي. ۲۰۱۲ د اپریل نهمه هم د نوښتونو خالي نووه، پدې کال فیسبوک اعلان وکړ چې د انځور اخیستلو ساحه یی پیرلي، یاده ساحه یی د انسټاگرام په نامه یاده کړه، پدې ساحه یا کارپال کې کاروونکي وگړي کولی شی خپل خاص تصویرونه په ښه او غوره کیفیت خپاره کړي. په همدې کال د اکتوبر په څلورمه فیسبوک میاشتنی فعاله کاروونکو شمیر یو میلیارد ته رسېږي. په کال ۲۰۱۳ کې لیسکر اډوارډ سټوډن د NSA پرایزم پروگرام په اړه اسناد خپروي، سټوډن ادعا کوی چې NSA د فیسبوک او نورو انټرنیټی شرکتونو کاروونکو څارنه کوي. خو زیکربرگ بیا له یادي ادعا څخه انکار کوی چې دوي به همکاري ورسره کړې وي. همدارنگه په ۲۰۱۴ د فبروري اوله فیسبوک اعلان وکړ چې د گرځنده پیغام رسونې لپاره یی وټسپ په ۱۹ میلیارده ډالرو پیرودنه وکړه، نو تر همدې کاله فیسبوک شرکت دوه پروگرامونه یا Apps وپیرل لومړۍ انسټاگرام او دوهم وټسپ چې اوس هم دواړه کارپالونه د فیسبوک برخي گڼل کیږي. په همدې کال د جون په ولسمه څپر نو وموندله هر هغه څوک چې منفی فکر ولری نو لږ څه منفی پوستونه به تولید کړي، نو هغه خلک چې منفی منځپانگه لري هغه یی په منفی گروپ کې شامل کړل، او هغه څوک چې مثبت فکر لری هغوي په مثبت کې شامل شول، له دې وروسته د فیسبوک شرکت وکولی شول چې د منفی او مثبت فکر لرونکي په اسانه سره وپېژني. په ۲۰۱۵ د اگسټ په ۲۴ مه فیسبوک یو داسې پړاو ته ورسید کوم چې یو میلیارد کاروونکي په یوه ورځ

کې ټولنيزې شبکې ته ننوتل، نو دا د فیسبوک شرکت لپاره ډیر د پرمختګ کال و. په همدې کال د فبرورۍ په ۲۴ مه فیسبوک د خندا، واو، مینې او ناراض غبرګون بکسونه ور اضافه کړه تر څو خلک یې د پوستونو په ځواب کې خلک کلیک وکړي. همدارنګه په ۲۰۱۶ او ۲۰۱۷ کلنو کې هم د فیسبوک کاروونکو په شمیر کې د پام وړ زیاتوالی راغی. او په ۲۰۱۸ د جون په ۳۰ مه دنړۍ په کچه فیسبوک ۲٫۲۳ میلیارده میاشتنی فعال کاروونکي درلودل، همدارنګه شرکت اټکل کوي چې هره ورځ ۱٫۴۷ میلیارده فعاله کاروونکي لري. په کال ۲۰۱۹ کې د پراخي نړۍ څخه فیسبوک ۲٫۳۸ فعال میاشتنی کاروونکي درلودل (MAUs) او د یاد کال په پرتله ۲۰۲۰ کې فیسبوک ۲٫۷۴ بیلونه فعال میاشتنی کاروونکي جوړ کړه او له دې سره یې ورځ تر بلې زیاتوالی موند... مخکې له دې چې د فیسبوک راتګ په افغانستان کې وڅیړو، نو ښه به دا وی چې ووايو ټولنيزو رسنيو ته په افغانستان کې کله اجازه ورکړل شوه. افغانستان لږ تر لږه له پرمختیایي هیوادونو څخه دی، حال دا چې دلسیزو جګړو او د بهرنۍ پانګوالی نشتوالی هم لیدل کیږي. د افغانستان د اساسی قانوني له مخې د بیان ازادی د امتیاز وړ ده، او هر افغان حق لري چې د قانون له حکمونو سره سم د دولتي مقاماتو پرته موضوعات چاپ او خپاره کړي. په هر صورت د قانون نور حدود واضح دي! د اساسی قانون له مخې هیڅ قانون د اسلام سپیڅلی دین د عقیدې او احکامو مخالف نه وي. د ډلېزو رسنيو قانون ددی اصولو لپاره د خورا پیاوړي اطاعت لپاره په چټکۍ سره پاملرنه کیږي. د رسنيو قانون په افغانستان کې په کال ۱۳۸۳ د قوس ۲۸ مه د ولسمشر حامد کرزی لخوا تصویب شو، چې د ملي مقننه قوی تاسیس د مخه په څلورو پراخو محتویاتو کټګوریو باندې بندیز ولګوه: ۱ د اسلام او نورو دینونو په ضد خبر نه خپرول، د افرادو په اړه بد مرغه یا سپکاوی مواد نه خپرول، د افغانستان د اساسی قانون او جزا قانون سره مخالف دي. نو له کله راهیسی چې په افغانستان کې تلویزیونونو، راډیوګانو او نورو ټولنيزو شبکو ته اجازه ورکړل شوه، د

هيواد په کلتور د افرادو او قبيلو تر منځ تاو تريخوالی مخ پر زیاتیدو ده، او لدی سره په څنگ کې مثبت سهولتونه هم راغلي تر څو خلک په اسانۍ دهيواد له حالاتو خبر شي.

دوهم فصل

انټرنیټ/ فیسبوک په افغانستان کې

مخکې له دی چې اصلي موضوع ته لاړ شو مهمه ده چې ټولنیزه رسنۍ (social media) وپیژنو. تعریف؛ د لغوي پلوه social په معنا د ټولنیز چې د society یا ټولني ستاینوم دی، یعنی هغه څه چې په ټولنه پوري مربوط وي او Media د Medium جمع حالت دی چې منځگړیتوب معنا لري. نو په ټوله کې ټولنیزه رسنۍ هغه وسیله ده چې مالومات او اطلاعات د یو فرد یا ټولني څخه نورو افرادو یا ډلو ته رسوي رسنۍ یا سوشیل میډیا بلل کېږي، چې راډیو، تلویزیون، اخبار، مجلو، کتابونو او انټرنیټ لپاره کارول کېږي. **انټرنیټ په افغانستان کې**: د لومړی ځل لپاره انټرنیټ په افغانستان کې د پخوانی ولسمشر حامد کرزی دفتر لخوا په ۲۰۰۲ کال کې په کار پیل وکړ. مخکې له دی په انټرنیټو شبکو بندیز وو ځکه د طالبانو حکومت پدې باورې و چې له دی لاري غیري قانوني او اسلامي ضد مواد خپروي. وروسته د کرزی له دفتر څخه انټرنیټ د کابل پولیټیکل پوهنتون ته د کاروني اجازه ورکړل شوه. او په کال ۲۰۰۳ تر هوایی ډگر پوري ورسید چې پدې وخت کې

افغانستان د پنځو فعالو خدماتي شبکو څښتن شو. د یو څو کلنو په تیریدو وروسته فیسبوک په افغانستان کې په فعالیت پیل وکړ، داسی اټکل کیږي چې فیسبوک په ۲۰۰۶ کې په کار پیل وکړ، په لومړیو کې خاصو وگړو فیسبوک ته لاسرسی درلود، خو په چټکۍ سره یی کاروونکو وده وکړه. اوسنی حکومت هم انترنیټ د هیواد لپاره د ودی او پرمختیا یوه مهمه سرچینه گڼي، پدی باور دي چې ای سی تی ICT به وکولی شی د زیانمن شویو ډلو فرصتونه رامنځ ته کړي او بازار ته د بیوزله کلیوالو لاسرسی ښه کړي. ICT د انترنیټ د معلوماتو یوه پرمختیایی څانگه ده. او په کال ۲۰۱۲ کې د افغانستان دننه 3G یا چټک انترنیټی خدمتونه د مخابراتو ټولو لویو شرکتونو لکه اتصالات، ام تی ان، روشن، سلام او افغان بیسیم فعال کړل تر څو هیوادوال په چټکۍ لټون وکړي. ټولنیزې رسنۍ لاهم په افغانستان کې د خپل نفوذ په حالت کې دي، د ټولنیزو رسنیو شته کاروونکي د افغان نفوس نږدې ۹٪ استازیتوب کوي. دوي پخپله فزیکي دی او په فیسبوک تمرکز کوي، کاروونکي یی په لویه کچه ځوان ښاری او تحصیل شوي دي. په افغانستان کې د انترنیټ لاسرسی او کارول تقریباً ۱۲٪ نفوس ته رسیږي، نو د ټولنیزو رسنیو اساسی څنډه لا تر اوسه پاتي دی. د پورته نیټی او شمیري له مخی ۹۵٪ کاروونکي د فیسبوک ایډی یا پیژنیال لري. ټولنیزې رسنۍ د لومړنۍ شخصی شبکي پراختیا او د معلوماتو لاسته راوړلو دویمه سرچینه ده.

فیسبوک ته د افغان میرمنو لاسرسی:

سمیرا حمیدی لومړنۍ افغان میرمنه

وه چې په کال ۲۰۰۹ کې یی د فیسبوک شخصی اکاونټ جوړ کړ، چې پدی سره د افغان میرمنو لومړۍ د بی حجابۍ قدم په ټولنیزه رسنۍ کیښودل شو. سمیرا وایی دا ډیر ستونزمن کار و چې افغان

ميرمني دې په فيسبوک کې گډون وکړي، زياته يې کره چې زه د ۳۵ افغان ميرمنو د حقونو کمپاينونو لپاره د سلاکارۍ په توگه کار کووم. اوس نو زيات شمير بنځې بي له کومې وجې په فيسبوک کې په ازاد او سپين سترگۍ ډول فعاليت کوي! نو موږ افغان ليکوالان له افغان بنځو غواړو چې نور د غرب په چټلو دسيسو مه غولېږي او خپل ځانونه مو له دې پلټيو آلو خوندي وساتي تر څو راتلونکې کې درته خنډ جوړ نشي. دا فکر مو له ذهنه اوباسي چې ولې نوري ميرمني له دې پديدو څخه برخمني دي، دوي اصلاً غولول شوي دي تر څو تاسې وغولوي. ټول کفري هيوادونه د امريکا په مشرۍ چې په افغانستان کې ميشته دي، غواړي هغه مسلماني افغان ميرمني چې په کليو او بانډو کې ژوند کوي د ټولنيزې رسنۍ (فيسبوک، ټويټر، يوټيوب) له لارې تر نورې کفرې او اسلامي نړۍ پورې ددوي بي حجابي او عکسونه ورسوي. لکه څرنگه چې امريکا ځانگړې فيسبوک پاڼې يا گروپونه جوړ کړي چې ددې لارې دوي غواړي افغان يا د نورو اسلامي هيوادونو ميرمني بازارونو ته رامايلي کړي! د مثال په ډول [USA Embassey in Kabul](#) [USA for Iran](#) [USA for Afg women](#) پدغو فيسبوک پاڼو کې چلوونکي د ايران او افغانستان د بنځو پر ضد نشرات کوي! يعنې که چيرته په پورتنيو هيوادونو کې کومه بنځه د سر پروني ايسته کړي نو دوي که د هرې لارې څخه وي ددې ميرمني عکس را اخلي او پوست کوي يې تر څو نوري ميرمني ديته وهڅوي چې خپل اسلامي او افغاني کلتور له سره لرې کړي. نو بڼه به دا وي چې افغان ميرمني له فيسبوک، ټويټر او يوټيوب څخه ځانونه لري وساتي! ځکه فيسبوک زموږ په لاس کې نده او په ډيرې اساني د فيسبوک کمپنۍ او کفار کولې شي ستاسو شخصي معلومات په نورو انټرنېټي سايټونو کې نشر کړي.

د فیسبوک منفي او مثبت اړخونه:

اوس خو نو ټول مسلمان فیسبوک کاروونکي پدی پوه شول چې فیسبوک کې بغیر اختیاري هم لوڅ او برېنډ عکسونه، ویديوي او عامه فحشا لیدلی شي؟! اوس خو نو ټول مسلمان فیسبوک کاروونکي نارینه او ښځینه \ په دی پوه شول چې د ځینو مسلمانو ښځو مکمله حیا او دځینو مسلمانو نارینوو مکمل اخلاق او غیرت له منځه ولاړل؟! اوس خو نو ټول مسلمان فیسبوک کاروونکي پدې پوه شول چې فیسبوک دگټې سره سره فکري او دماغي ناروغي هم رامنځته کوي؟! اوس خو نو ټول مسلمان فیسبوک کاروونکي پدې پوه شول چې فیسبوک کارونه مو ځانی زیان سره سره اقتصادی زیان هم مجبور کوي؟! اوس خو نو ټول مسلمان فیسبوک کاروونکي پدې پوه شول چې مسلمانان په ۱۰٪ کې ۷۰٪ اختیاري فیسبوک په غلطه طریقه استعمالوي او ۱۰٪ یی بغیر اختیاري په غلطه استعمالوي او ۱۰٪ یی د ډیر ځان کنټرولولو سره سره فیسبوک ددعوت او اصلاح په صورت استعمالوي او ۱۰٪ یی د تجارت یا بل ضرورت لپاره استعمالوي!. اوس خو نو ټول مسلمان فیسبوک کاروونکي پدې پوه شول چې په بهرنیو هیوادو بالخصوص امریکا کې امریکایان فیسبوک په ۲۴ ساعته کې یونیم ساعت استعمالوي؟! نو محترمو لوستونکو! پدې هم پوه شولو چې فیسبوک د گټې د تر لاسه کولو سره سره زیات تاوانونه هم لرې نو څه کول پکار دي؟! زه وایم راشي لومړی ځان اصلاح او ورپسې ماو تا خو په فیسبوک روږدي شوې یو نو کوشش به وکړو چې پر صحیحه طریقه یی لږ څه استعمال کړو، مطلب گټورې اصلاحي، روغتیایی، معلوماتي، اسلامي او لږ څه تفریحي لیکنې د اصلاح او د الله (ج) د رضا او د ټولني د خدمت په نیت پکې خپري کړو تر څو نور یی ولولی او عمل پرې وکړي!. که کوم مسلمان ورور یا خور د فیسبوک پر غلط استعمال مو ولید یا خبر شوو، ددي پر ځای چې هغه ته تشویقي

خرگندونه (کومنت) پریردو یا اصلاحی کومنت ورته پریردو او بیا به هغه په ښه اخلاقي طريقه وپوهاوو او اصلاح به یی کرو تر څو هغه هم ښکلي نشرات ولري. وما عليانا الاالبلغ المبين.

د فیسبوک گټي (Facebook Benefits) :

نه یوازې دا چې وړیا دی بلکې د خبرو اترو تر ټولو غوره لار ده چې په وسیله یی پیغام لیږل، ویدیوې زنگ وهل، د انځورونو او ویدیوگانو پورته کول بی له کوم اضافی لگښت. فیسبوک بی له کوم خنډ او ځنډ مور د نړۍ په گوت گوت کې له ملگرو او دوستانو سره نښلوي. نن سبا د هر ځای خلک له فیسبوک سره بلد دي، دا بلدتیا مور ته دا موقع راکوې چې د نورو هیوادونو له کلتور رسم او رواج سره بلد او په او په هیواد کې یی مخنیوی وکړو خو البته مور نه یو توانیدلی چې ددی فکري جگړې مخنیوی وکړو، فیسبوک د هغو ملگرو پیدا کولو او د ملگرتیا د ژوندي ساتلو اسانه او هوسا آله ده،

- انسان کې مثبت تغیرات راوستل که په ښه طریقو وکارول شي.

- د ډیرو بیسواده کاروونکو د املا زده کولو سبب شوی دی.

- آنلاین تجارت چې یوه ښه او دوه اړیخیزه گټه ده.

- خلکو ته د باورې سرچینو څخه د خبرونو رسوول.

- د بیان ازادۍ تر ټولو غوره وسیله او وسله.

- د فیسبوک راتگ او او دانټرنیټی شبکو راتگ سره د بیان ازادۍ ټول محدودیتونه له منځه لاړل.

- له لرې هیوادونو څخه د دوستانو او ملگرو سره په کمه بیه اړیکه نیول.

- په کم وخت او کمه بیه د اسنادو او نورو مالوماتو لیردول.

- په سمه او غره کې د رادیو او تلویزیون په نشتون کې د فیسبوک کارول او هر ډول خبر په تصویري او شننیز ډول تر لاسه کول. .. له دی پرته نورې ګټې هم لري چې خلک د فیسبوک کارونې پر مهال ترې برخمن کېږي.

د فیسبوک زیانونه (Facebook Abortion):

فیسبوک هغه وخت زموږ په زیان تمامیږي چې مونږ خپل ارزښتناک وخت ضایع کول غوره کړو، فیسبوک د ځینو خلکو لپاره اعتیاد ناروغي ده چې د سیګرټو یا بلی نشي په خیر پرې روږدي شوې وي، څیرنو ښودلي چې د فیسبوک پر کارونې روږدي کیدل د الکولو او سیګرټو د عادت او اعتیاد څخه هم بد دی، دا ټولینزه رسنۍ ممکن د حسادت سبب شي او دمنفي رقابتونو لپاره زمینه برابره کړي دا هم کیدای چې د افرادو د شخصي ژوند د رازونو، عکسونو او ویدیوگانو د افشاء سبب وگرځي، فیسبوک د مخامخ اړیکو د کمتری او د مجازي اړیکو د زیاتیدو سبب کېږي. فیسبوک کې جعلی حسابونه (IDs) جوړول ډیر اسانه دی چې خلک دغه ډول حسابونه یا ایډیاني زیاتره د هغو خلکو د ځورولو او رټلو لپاره کاروي چې دوی یی نه خوښوي، په پایله کې رټل شوی خلک خوابدي کیږي تر دی پورې چې ځیني یی ځان وژنه هم کوي هغه که د هرې لاري وې. فیسبوک کې په زیاته پیمانه ګروپونه او پاڼي دي چې نورو دینونو او مذاهبو ته پکې خلاف ښکښلي او مقدساتو ته یی سپکاوی کوي، د نورو قومونو عناناتو او کلتور ته سپک نظر خپروي او خلکو ته یی بد معرفي کوي، لکه په تیرو وختونو کې امریکا، اسرائیلو او نورو کفري هیوادونو د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد(ص) په ضد نشراتی پاڼي او ګروپونه جوړ کړي و چې اسلامی مقدساتو او پیغمبرانو ته به یی پکښی

سپکاوي کوه، چې دا ډول کار په نړيواله شبکه کې د خلکو د منلو وړ ندي، له خپلو ادرسونو څخه د دروغو خپرول او خلک په تشویش کې اچول تر څو یی ذهني تفکر ور خراب کړي. نو هر هغه څوک چې فیسبوک کاروي باید په اړه یی کافي اندازه مالومات ولري.

فیسبوک ته تل په لاندې اهدافو ننوځي: لومړی خپله څه زده کړي او نورو ته څه ور وښایاست، څه چې حق وي هغه ولیکئ، د حق په ویلو کې د چا پروا مه کوي، د ظالم په مقابل کې له همدې رسنیو څخه غږ پورته کړي، هغه څه ولیکي چې د الله (ج) په حضور کې پرې پښیمانه نه یاست، د حق پلوي وکړي باطل ته چکچي مه وهي يعني لایک او کمینټ د هغوی په خرابو او باطلو څړونو مه کوي، کومې رسنۍ چې دغرب تر تاثیر لاندې دي او یا هم د هغوي مستقیم ملاتړ ورسره وي هیڅکله یی په خبرو او نشراتو بارو مه کوي، د مقابل لوري نیوکه واورې او د ښکنځلو پر ځای په سپرو مغزو ځواب ورکړي اقلًا ته په قلم د یو شخص نمایندگي کوي، د لایک او کومینټ لپاره هیڅ هم مه لیکه ځکه هیڅ هم په لاس نه درځی، دلادینه خلکو لیکنه مه خوښوي مه څرگندونه پرې کوي په داسی حال چې په څړول شوې موضوع کې پوهه ونه لري ځکه ددې لاري هغه لادینه شخص دپته مایل کيږي چې لادینه او پوچ پوستونه(څړوني) نورې هم وکړي.

د انټرنیټ (نړيوال جال) په اړه د یو عالم خپل زوي ته څو نصیحتونه: گرانه زویه ټولنيزي شبکې لکه: فیسبوک، گوگل، ټویټر، یوتیوب او واټسپاپ دا داسی بحرونه دي چې د خلکو اخلاق ی ډوب کړل! ان ډیر باحیا او با عزته خلک ی په سپکو سپک کړل نو ددې شبکو له افراطي(زیاتي) کاروني څخه ځان وساته، کله دی چې د کارولو اراده وکړه نو بیا د ځان څخه د شاتو مچی جوړه کړه، په گل گل شیانو گرځه! له بدو نشراتو، غلطو پاڼو او اړیکو ځان وساته؛ گرانه زویه کله دی چې انټرنیټ کاروه

نو ځان څخه مچ مه جوړوه چې په بنو او بدو دواړو گرځي چې په ځان خبر هم نه وي او مرضونه له ځان سره انتقالوي. گرانه زويه! انټرنیټ د يو لوی بازار په څير دی څوک پکې وړيا څه نه خرڅوي خامخايی بيه غواړي يعنی څوک غواړي چې ستا اخلاق خراب کړي، څوک غواړي چې ستا فکر او نظر خراب کړي، څوک بيا د شهرت تېري دي، خو څوک بر عکس بيا بڼه خلک وي چې ستا اصلاح او رغونه غواړي نو د هر چا سره سودا په بڼه سوچ او فکر کوه. گرانه زويه! څه چې خپروې يا نشروې نو له خپرولو ی وړاندې شرعي حيثيت وگوره هسی نه د الله تعالی د قهر سبب وگرځي. **گرانه زويه:** له مستعار (پټ نومي) ايډيانو څخه ځان وساته ځکه دوي پخپلو ځانونو اعتبار نه لري څه به خلک باور ورباندې وکړي له خلکو به پټ شي خو له الله عزوجل به څنگه پټ شي هغه په پټو او بڼکاره شيانو باندې پوهه لري. گرانه زويه: زه په تا ډير ويريرم هسی نه د انټرنیټ بحر دی غرق نکړي او د حرامو او شهواني ويډيوگانو په کتلو روږدی نشی، که دی حالت ته ورسیدی نو بيا د انټرنیټ نړۍ څخه داسی وتښته لکه د زمري د حملي له ويري چې خلک تښتي، کنه نو بيا به دی ځای جهنم او الله (ج) ته به شرمنده یی. گرانه زويه: د شيطان دوه ډير مضر دامونه دي لومړی غفلت او دوهم شهوت او د انټرنیټ افراطي کارولو پایله په همدې دواړو مرضونو تماميږي نو پوه شه! چې انټرنیټ ستا د خدمت لپاره دي نه د غفلت لپاره نو کوبښې وکوه چې ته انټرنیټ وکاروی نه دا چې انټرنیټ تا وکاروی، بايد تا اباد کړي نه دا چې تا ونړوي، د ځان لپاره ی دليل جوړ کړه، داسی نه چې ستا په خلاف حجت او دليل وگرځي، يالله ته شاهد اوسه چې ما خپل مسوليت ادا کړ. وما علينا الاالبغ المبین

په فیسبوک کې څنگه بڼه نقد کولی شو! لیکنه عبدالهادی حماد صیب: ممکن یو څوک له گناه خلاص شی او بل د ازار خلاص شی. درنو ویونکو! په فیسبوک کې حتماً مختلف شيان لیدل کیږي ځیني د کتونکی خوښ وي او ځیني ناخوښ وي، ځیني خوشاله کوونکي وي، ځیني دومره دردونکي

وي چې بيخي انسان هيچاني کړي، د هرې ليکنې په ليدلو عکس العمل ندي په کار بلکې گټه کول په کار دي ځکه مقابله گټل دي ته نه ويل کيږي چې مقابل لوري غوره کړي بلکې مقابله گټل دي ته ويل کيږي چې گټه وکړي او گټه په فکر کولو او مناسبه لاره اختيارولو کې ده. **هغه ليکنې چې د کتونکي خوښی نه راځي د هغوي په اړه د هرکس ديني او انساني مسوليت:** کومه ليکنه چې ستا خوښه رانغله خامخا کومه خبره شته، يادا چې خبره بيخي غلطه ده او د هغه کس مطلب همدا دی چې دا غلطه خبره نشر کړي يعنی ناسم کس دی، يا دا چې ته سم پرې پوه شوی نه يی تعبیر ی تا غلط اخیستی دی يا ی د ناپوهی. په وجه دا خبره کړي، نو اوس ستا دينی او انساني مسوليت دادی چې لومړی. ښه ورته متوجه شی او ښه ځان پرې پوه کړئ، که پوه نشوئ شخصي پيغام ور واستوئ چې هغه دی په مطلب پوه کړي، که د هغه مطلب صحيح و هغه ته ووايه چې د مقصد الفاظ دی ښه روښانه کړه، که هغه صحيح نکره نو په تعليق کې ورته وليکه چې زما ددغه ورور مطلب داسی دی، که پوه شوی چې دده مطلب غلط دی خو په ذات کې دی خپله سم دی او د ناپوهی. په وجه يی دا کار کړي، نو لومړی. دعوت ورته وکړه که پخپله خبره کلک ودریده ستا ورور دی توهين ی مه کوه په تعليق کې ورته وليکه يا پر خپله صفحه باندی وليکه چې دا کس صحيح انسان دی خو د بی علمی. په وجه باندی ی غلطه خبره پوست يا خپره کړي او که پوه شوی چې پوست ی غلط کړي دی او دوی هم غلط کس دی نو د هغه مطلب په ښايسته الفاظو کې پر خپله صفحه يا اکونټ صحيح نشر او يا همداسی چوپ پاتی شه، هيڅ جنگ جگره مخالفت او مقابله مه کوه گوندي ستا خبرې يو وخت تاثير ورباندې وکړي اصلاح شي. تر ټولو بده خبره داده چې د هر چا خبره مازی ستا تر نظر بده راغله يو دم ورباندې ور غوزار شی هغه سپک کړي دا د ديني او انساني شرافت تکيا نده، که شه هم ستا دغه نقد پر هوښيارو خلکو تاثير نه کوي خو ځيني عام خلک ممکن ورباندې خطا شي، ممکن هغه صحيح

خبرکوي خو ته نه ورباند پوهیږي، حضرت محمد(ص) د مومن مسلمان یو حق دا ایښي دی چې مسلمان ورور به نه توهینوی، نه به یی ازاروی او نه به یی سپکاوی کوی. تاسو فکر وکړي ضرر رسونکي حیوانات دوه ډوله دي: هغه حیوانات چې د نورو په ضرر کې خپلي گټي ویني لکه؛ لیوه، زمري... او داسی نور چې دوي نورو ته تاوان د خپل نس د موروالی په خاطر رسوي او که مور وې بیا په چا کار نلري. دوهم هغه حیوانات چې نورو ته ضرر رسوي گټه یی هم پکښی نه وې لکه مار او لږم. کوم کسان چې د ضرر جرړي جوړي شوی دي هغوی دي خپل مقام وپیژني هره لیکنه چې وگوري سملاسی دی لیکوال نه بی عزته کوي بلکې د خپلي اصولي طریقي څخه دي خپل مسولیت ادا کړي.

د خوښو شویو لیکنو په اړه د کتونکي مسولیت: محترم کتونکیه! دا خبره ښه اوږه چې هره لیکنه ستا خوښه راغله دا یقیني نده چې هغه به خامخا ښه لیکنه وې بلکې ته خپله خوښه د حق معیار مه جوړوه بلکې د خوښي معیار حق جوړ کړه ځکه که ته ناسمه لیکنه خوښه او تایید کړی ممکن په هغو کسانو کې شامل شی چې شهادت الزور والا دي، شهادة الزور والا رسول الله(ص) سخت غندلي دي یعنی په ناحقه شاهدي ویونکي، سره ددی چې په اسلام کې یی منع شوي ده، د ناسمو لیکنو تایید د ټولنی سره ستر خیانت دي، ستاسو یو کمیټ یا لایک ممکن ستا د کبیره گناه سبب جوړ شي، هره لیکنه دی چې خوښه شی هغه نشر کړه او وې ستایه خو ادبي غلامه کوه یعنی دا چې کله دی نشروله د لیکوال نوم ورسره ذکر کوه! که یی ذکر نکړی خلک یی پیژني بیا پر تا اعتماد نکوی!.

د فیسبوک(مخ کتاب) تاوان ۲: زیاتره هغه وروڼه او خویندي چې په پوهنتون او مکتب کې زده کړې ترسره کوي ډیر د سوشیل میډیا تر اشغال لاندی او ډیره کارونه یی کوي او ارزښتناک وخت بی ځایه ضایع کوي حتا ما داسی شاگردان هم لیدلي چې ښوونکی درس تدریس کوي او دوي په خیالی

نړۍ يعنې فيسبوک کې مصروف وي، نو معمولاً بايد د پوهنتون او مکتب شاگرد له فيسبوک او نورو کاريالونو څخه لری ځانونه وساتي او کارونه يی بايد دقيق او معلوم وخت ولري، هيره دی نوې چې د افغانستان وگړي له دی هر څه سره نوي دي نو ډير احتياط په کار ده تر څو مو هيواد د فکري يا انټرنیټي جگړي ښکار نشی لکه څنگه مو چې اوس ورته د ښکار زمينه برابره کړي او هيواد مو د سوشيل ميډيا په دروغجنو پردو پټ ده، دلته په افغانستان کې د فيسبوک زياته سلنه له خرافاتو ډکه ده نه له معلوماتو. ډيری افغانان چې فيسبوک ته ننوځي ليکي؛ دوستانو سهار پخیر، ماښام پخیر، چيرته ورک یی، ما اوس چای وڅښه، ما اوس ډوډی وخورله، زه فيسبوک کې مين شوې يم، نن زه پول نيشه يم، زړه مې تنگ دی، مجرد يم او دپته ورته نورې زياتي بی گټي جملې چې دا ټولي ليکنې پر فيسبوک د هغو خلکو دی چې دماغي ستړيا لری او نشی کولی چې زيات څه وليکي يا ولولي حال دا چې سوشيل ميډيا ی ددی مرض د لازياتوني سبب کيږي. نو که چيرته ددی پر ځای دوه خبرې د اسلام، دين او نصيحت وليکئ يا یی هم راکاپي کړي او نشر یی کړي نو هم به ی ثواب وي او هم به یی نورو ته گټه رسيدلي وي او هم به خدای (ج) او رسول تري خوشاله وي.

فيسبوک لکه بازار؛ هر څوک پکښی گډون کوي خو خوشبخته دی هغه څوک چې يو انصافداره خرڅونکی پکښی ومومي تر څو ښه څه تر لاسه کړي، که تاسو فکر وي بازار کې هم مشتريان تر خرڅونکو ډير وي، همداسی د فيسبوک کتونکي تر ليکونکو زيات وي، نو پر همدې بنياد مو اند او نظر ستاسو لپاره داده که وخت ولری نو هڅه وکړي چې يو داسی څه خپاره کړئ چې ټولنی ته گټه وکړي، هيڅکله د چا دتوهين کونښن مه کوئ ځکه هر څه چې ته ليکئ دا کم از کم زرگونه خلک او کاروونکي وينی، نو که خدای مه کړه دا له حقيقت څخه ليري وي، نو په اخرت کې به ی ته هم حساب

ورکوی او ممکن دلته هم د شخړې لامل شی. بله دا چې د هر سوشیل میډیا کارونکی خړوني یا نشرات

معلوم وي هغه دا چې یا هم...

- اسلامي لیکنی

- معلوماتی

- ساینسی

- اجتماعي

- سیاسی

- شعر او ادب

- روزنیزې

- خبرونه او راپورونه

- تنقید او تحلیل

- ذهنې او اسلامی سوالونه.

نو که مور او تاسو د خان لپاره یو خاص مسیر ولرو همیشه به مو ملگري او الله(ج) راخه راضي او خوشاله وي. نیت مو باید په فیسبوک کې د خان شهرت نه وي بلکې اسلام او ټولني ته خدمت وي.

فیسبوک او اخیرت: هر کله چې یو کس په فیسبوک یا نورو ټولنیزو شبکو کې گډون کوي او خپل پیژنیال جوړوي، نو دا پیژنیال ددوي د بنسټ او بدو څرگندونه کوي او همدارنگه دا ددوي د ژوند او اخرت راتلونکی ټاکي، که چېرې فیسبوک کارونکی بنسټ لیکني یا پوستونه کوي چې د اسلام، دین او ټولنی د اصلاح لپاره وي نو هر څوک دده لیکني خوښوي ځکه دا په واقعیت کې دوي اسلام او ټولنی ته خدمت کړې، که څوک وغواړي د یو فیسبوک کارونکی اخلاق، ملگري، کورنۍ او د ژوند کره وړه یی وپیژني نو دا ډیره اسانه ده اوس ژر تر ژر یی د فیسبوک اکونټ (پیژنیال) ته یی ځي او په اسانۍ سره یی تعرف پیدا کوي. همدارنگه دا د نړۍ مسلمانانو لپاره ښه چانس ده تر څو د انټرنیټی او فیسبوکي خدماتو له لارې اسلام او اسلامی قواعد تر کفري نړۍ پوري ورسوي، ځکه دا یوه ازاده رسنۍ ده چې په اسانۍ سره کولی شو اسلام ته پرمختگ ورکړو هغه که د نړۍ په هره ژبه کې وي مور و تاسو باید د اسلامی قواعدو د ودې لپاره ځړوني (پوستونه) وکړو تر څو خدای او رسول راڅخه راضي واوسي او په اخرت کې مو هم غاړې خلاصي او شرمنده نه یو. هسی هم دا فرصت مور ته کفارو خپله په لاس راکړي، یعنی فیسبوک او انټرنیټ یی د خپلو اهدافو لپاره راجوړ کړل او ډیر څه یی تر لاسه کړل، خو البته اسلامی امت تر اوسه خپل اهداف ندي پیژندلی ځکه خو تر اوسه د فحاشۍ په اهدافو پسې گرځي چې هغه هیڅکله هم نه پوره کیږي، دا هغه شیان دي چې اسلامی امت یی ښکار شوي، دغه ټولي ټکنالوجی له اوله د اسلامي امت په لاس کې وي خو دوي تر اوسه پدی اونه توانیدل چې یو څه اختراع کړو، دا چې انټرنیټي ټکنالوجي هم کفارو راجوړه کړه خو اوس هم مور نشو کولی چې تر هغوي اسلامي لیکني د همدې لاري ورورسو، په ننی عصر کې که د افغانستان اسلامی امت ته وگورو زیاتره برخه یی ډیر وخت په فیسبوک کې عبث

فحاشی او د اسلام ضد مواد خپروې دا د دوي د اخيرت په خرابوالي دلالت کوي، دوي په پيسو ځانته دوزخ لټوي، لکه څنگه چې صحيح حديث ژباړه هم ده (ټول عبث شيان حرام دي) نو فکر وکړي د حرامو تر سره کوونکو ځای دوزخ نده، نو پر همدې بنياد چې ژوند او اخرت مو جوړ شی کوبښن به وکړو چې اسلامی، ادبی او اصلاحي څړوني وکړو، تر څو بد عمله او ناپوه وگړي ستاسو له لیکنو متعثره شي او که چيرته تاسو پر فیسبوک موزیک یا سندري نشروي نو دا په يقيني ډول پاتي کېږي او کله هم چې د همدې رسنۍ کارونکي یی گورې تاسو به یی تر اخرته سزا وینی.

دریم فصل

عمومي مالومات

لکه څنگه مو چې مخکې وویل چې فیسبوک یوه ټولنیزه ویب پاڼه د چې په ۲۰۰۴ میلادی کال د مارک زوکربرگ او هاردورډ پوهنتون کې ی د کوټي ملگرې په مرسته جوړ او په لوبیز ډول یی په کار پیل وکړ. د فیسبوک همدې موسسینو په لومړیو کې د ددې ویب پاڼې غړیتوب یوازې د هارورډ پوهنتون په زده کونکو پورې ځانگړی کړی وو، چې وروسته یی نورو پوهنتونونو او دولتي اداراتو ته پراخوالی ومومه چې اوس عام ده، نن ورځ فیسبوک د نړۍ یوه لویه ټولنیزه شبکه ده چې په ټوله نړۍ کې له دوو میلیاردو څخه زیات کاروونکي لري.

پوهان څه وایي!: که څه هم په لسگونه میلیونه کسان هره ورځ لږ تر لږه یو ځل د فیسبوک پاڼې ته ننوځي خو ددې جهاني شبکې په اړه مالومات نه لري! پوهان وایي چې د فیسبوک او گوگل په څیر پاڼې د کاروونکو په اړه ددوي د مور، پلار، د کورنۍ غړو، نږدې ملگرو او حتا د پولیسو په پرتله څو برابره زیات مالومات لري نو له همدې وجي د فیسبوک او گوگل نه ویره په کار ده.

۱- ستاسی په اند د نړۍ څومره کسان فیسبوک کاروي؟ د وروستیو شمیرو له مخې هره میاشت شاوخوا ۲ میلیارده انسانان فیسبوک په فعال ډول کاروي، پدې ډول که چیرې فیسبوک یو هیواد وای نو د چین نه وروسته به یی د نړۍ له ټولو گڼ میشتي هیواد نوم خپل کړی وای، دا ځکه چې یواځي ۳۰ میلیونه یی مړه یا وژل شوي دي او په فیسبوک کې ی اکونټونه یا پیژنیاونه فعال دي.

۲- که چیرې فیسبوک وتړل شي څه کېږي؟ د اوس لپاره د فیسبوک پانې تړل کیدل امکان نه لري، ځکه چې حتاً ددې شرکت مشر مارک زوکربرگ هم ددې صلاحیت نه لري! د یوې تخنیکي ستونزې په پایله کې د فیسبوک د پانې موقتي تړل کیدل کیدای شي دې شرکت ته په میلیونونه ډالره مالي زیان رسوي له دې سره د فیسبوک پانې تخنیکي ستونزو له امله د تړل کیدو پر مهال هره دقیقه کې ۲۵ زره ډالره زیان کوي. اوس تاسي فکر وکړي چې دا سایټ څومره گټه کوي.

۳- آیا د فیسبوک ناروغی په نامه مو څه اوریدلي؟ په امریکا، چین او یو شمیر زیاتو نورو هیوادونو کې د روانې ناروغی پوهان اوس فیسبوک د اعتیاد یا روانې ناروغی په کشف سره همغږې دي، په یو شمیر هیوادونو کې د فیسبوک ناروغی د درملني لپاره حتاً ځانگړي مرکزونه هم جوړ شوي تر څو یی تداوی وکړي.

۴- که یو څوک مو په فیسبوک کې د ملگرو له لیست څخه وباسي څه کوي؟ په نړۍ کې تر اوسه پوري لسگونه کسان د ملگرو له لیسته د نورو د ویشتلو له امله وژل شوي دي، حتاً ښکښل بد رد ویل او د امکان په صورت کې مخامخ جنگ کول عادي کار بلل کېږي.

۵- آیا د فیسبوک او شخصي ژوند تر منځ پرده کش کولای شو؟ د فیسبوک پانې ددې توان لري چې کاروونکو په اړه ټول محرم مالومات په اسانۍ سره نشر کړي، حتاً که چیرته تاسي په فیسبوک کې د خپلي پانې څخه وتلی هم یاست، د بیلگې په ډول په موبایل کې د گیم وهلو پر مهال ستاسی مالومات په فیسبوک کې نشرېږي، ځکه هر گیم د فیسبوک کارونکې د جاسوسی لپاره اچول شوي، ددې ښه بیلگه د candy په څیر د گیمونو د بلنې لپړلو پر مهال په غیرې مستقیم ډول له نورو سره ستاسی د معلوماتو شریکول دي.

۶- آیا کله مو په فیسبوک کې ملگري لټولي؟ په فیسبوک کې کاروونکي هره ورځ یو میلیارد ځله د خپلو ملگرو، پانو، گروپونو او نورو کسانو د موندلو لپاره لټون کوي، پدې اړه مالومات هم د فیسبوک د شرکت په مرکز کې ثبتیږي.

۷- تاسو په ورځ کې څو پوستونه (څړوني) کوئ؟ څه موده وړاندې یواځې په ۲۰ دقیقو کې یو میلیون او ۸۵۱ زره پوستونه پر فیسبوک نشر شول! دا شمیر د هیوادونو د سیاسي او ټولنيزې اجندا په اساس ځینې وخت بدلون مومي.

۸- آیا پر فیسبوک هره ورځ انځورونه خپروي؟ څه موده وړاندې یواځې په ۲۰ دقیقو کې دوه میلیونه او ۷۱۶ زره انځورونه خپاره شول چې دا شمیر د هرې ورځې په تیریدو سره بدلیږي.

۹- آیا د فیسبوک د پانې (د فیسبوک شرکت) هیک کول امکان لري؟ د نړۍ د یو زیات شمیر سایټونو هیک کول لوی جرم دی. خو که چیرې څوک وتوانیږي چې د فیسبوک پانه هیک کړي نو ددې ادارې لخوا ورته ستره جایزه ورکول کېږي.

۱۰- پر ورځ کې په فیسبوک کې څومره وخت تیروي؟ په نړۍ کې د فیسبوک کاروونکي په اوسط ډول له ۳۰ څخه تر ۴۰ دقیقو پوري وخت د فیسبوک په کارولو تیروي، دا موده د هیوادونو په پرتله توپیر لري د بیلگې په ډول په امریکا کې د فیسبوک کاروونکي هره ورځ ۵۰ دقیقې وخت په فیسبوک کې تیروي.

- د فیسبوک گروپ: د فیسبوک گروپ په وسیله کولی شو له ځانگړو خلکو (کورنۍ، وملگرو، ټولگیوالو او کارونکو) سره یو ځای و اوسو. د فیسبوک گروپ بیل شوی تش ځای

دی چې معلومات، انځورونه، اسناد او پیغامونه کې شریکولی شو، زده کونکي کولی شي د فیسبوک گروپ څخه په گټي اخیستنې خپلې زده کړې پر مخ بوزي یعنی هغه کورنۍ دندې او پروژې چې ورسپارل شوې یا هم د ازموینو په اړه له یو بل سره معلومات شریک او له خپلو ښوونکو سره مشورې وکوي.

- فیسبوک پاڼه: فیسبوک پاڼه د تجارت، ادارو او برانډ لپاره کارول کېږي تر څو د پنځو زرو څخه پورته وگړو سره په اړیکه کې و اوسې. نن سبا د هر ځای خلک له فیسبوک سره بلد دي، دا بلدتیا مور ته دا موقع راکوي چې د نورو هیوادونو له کلتور رسم او رواج سره بلد او په او په هیواد کې یی مخنیوې وکړو خو البته مور نه یو توانیدلی چې ددی فکري جگړې مخنیوی وکړو، فیسبوک زموږ د احساساتو او هغه څه چې زموږ په ژوند کې پېښېږي لکه خوشالی، خاطري، لاسته راوړني، خواخوږې او خپگان له نورو سره د شریکولو اسانه لار ده. فیسبوک پاڼه او گروپونه چې ورځ تر بلې مشهورېږي د ادارو او شرکتونو یا هم د خاصو خلکو د اعلاناتو لپاره تر ټولو مناسب ځایونه دي او ددی پرمت کولی شي د خپلو بیلابیلو تولیداتو په اړه له خپلو مینه والو سره په اسانۍ مالومات شریک کړي.

د ټيکنالوجیکي توکو ځيني سترې کمپني په يوه دقيقه کې څومره گټه کوي؟

- که څه هم ددي سترو کمپنيو گټه دهرې ورځې، اوونۍ او مياشتو په تيريدو تغير کوي او د لوړيدا پر لور رواني دي کيدای شي اوس يې گټه تر دی لوړه وي.
- اپبل (Apple) کمپني: په يوه دقيقه کې ۷۱۲۸۸ امريکايي ډالره گټي.
- سمسونگ (Samsung) کمپني: په يوه دقيقه کې ۵۵۰۰۳ امريکايي ډالره گټه لري.
- گوگل (Google) يوه دقيقه کې ۲۳۵۰۹ امريکايي ډالر گټي.
- مايکروسافټ کمپني: يوه دقيقه کې ۴۳۰۸۲ امريکايي ډالر گټي.
- ټويټر (Twitter): په يوه دقيقه ۱۴۴۲ ډالر گټي.
- امازون کمپني: پر دقيقه ۱۴۳۴ ډالر لاسته راوړي.
- ای بی (IB) کمپني: يوه دقيقه کې ۴۵۹۷ امريکايي ډالر گټي.
- فيسبوک (FACEBOOK): پر دقيقه ۳۰۸۷ ډالر گټي.
- لين کډاين: دقيقه کې ۵۲ ډالر گټي.
- ايچ پي (HP): کې ۹۸۴۱ امريکايي ډالر گټي.
- ياهو (Yahoo): ۹۲۴ امريکايي ډالر گټي.

- سوني (Sony) : په يوه دقيقه کې ۱۹۵۲ امريکايي ډالر گټي.

مارک زوکربرگ

Daily bread

Average millions of dollars earned per day

د ټولنيزو رسنيو سايټونو، شبکو او ويبلاکونو ته لنډه کتنه:

په ۱۹۹۴م کال کې Beverly Hills Internet (BHI) شرکت پدې بريالی شو چې د لومړي ځل لپاره د ټولنيزو شبکو يو سايټ (جيو سايټ geocite) رامنځ ته کړې، چيرې چې کاروونکي پدې وتوانيدل چې شخصي ويب سايټونه رامنځ ته کړې له دې سره سم په ۱۹۹۷ کې د جيو سايټ کاروونکو شمير له يو ميليون څخه زيات شو. په همدې کال ياهو (yahoo) د پلټنې د يو ستر ماشين په توگه نړۍ ته وړاندې شو، چې جيو سايټ يې وپيرله (واخيست) او د جاپان لپاره يې د ويب هاسټيچ په شکل پشنهاد يا وړاندې کړ. په همدې کلونو کې له ۱۵۰۰ څخه زيات ويب خدمات رامنځته شول او خلکو انټرنېټ ته د يوې لوی لارې په حيث ورمخه کړه. په ۱۹۹۷م کې لومړنۍ ټولنيزه شبکه د سيکس ډيگرې (Sixdegrees.com) په نامه رامنځته شوه او خپلو کاروونکو ته يې د خپلو ځانونو لپاره د پيژنيال جوړولو او ملگرو د ليست کولو اجازه ورکړه. په ياد کال ټولنيز بلاگونه هم رامنځته شول چې له دې سره ويب د يو ميليون سايټونو خاوند شو. په کال ۱۸۹۸م کې گوگل د يو لوي پلټونکي ماشين او index مکتب حيث پرانيستل شو. په ۲۰۰۱ کال کې ويکيفډيا (Wikipedia) انلاين دايرت المعارف (encyclopedia) د نړۍ تر ټولو لويه وی کيز wikis په فعاليت پيل وکړ او ايپل کمپنۍ خپل ای پوډز (ipods) خرڅول پيل کړل. په ۲۰۰۲ کې د (Friendster) چې د ټولنيزو شبکو له جملي څخه يو ويب سايټ دی چې په امريکا کې د عامو خلکو پر مخ خلاص شو او په دريو مياشتو کې يې د کارونکو شمير تر ۳ ميليونو ورسيد. په کال ۲۰۰۴ کې فيسبوک د ټولنيزو رسنيو څخه د هارډورډ په پوهنتون کې د زده کوونکو لپاره د زده کړې پر موخه رامنځته شو. وروسته د fliker فليکر سايټ جوړ شو چې د

عکسونو پورته کولو لپاره ترې کار اخیستل کیده، همدارنگه Digg؛ د ټولنیزو خبرونو ویب سایټ رامنځته شو چې خلکو خبرونه او تازه پېښې پکې له یو بل سره شریکولې. په ۲۰۰۶ کال کې د my space په نامه ویب سایټ په متحده ایالاتو کې رامنځته شو چې هر میاشت د کارونکو په شمیر کې زیاتوالی راته، په همدې کال ټویټر د ټولنیزو شبکو او مکرو بلاکنگ سایټ په حیث رامنځته شو چې خپلو کاروونکو ته ی وړتیا ورکوله چې د ۱۴۰ حروفو په اندازه پیغامونه (tweet) ولیږي. په همدې ذکر شوی کال گوگل د ۲۵ میلیونو ویب پاڼو، ۴۰۰ میلیون پوښتنو او ۱٫۳ بیلینو عکسونو لرونکی شو همدارنگه په ۲۰۰۸ کې یی د ټویټر اخیستو ناکامه هڅه وکړه. په ۲۰۰۹ کال کې فیسبوک د ډیرو کاروونکو د لرلو په اساس د ټولنیزو رسنیو په لومړي قطار کې ځای ونیو او په ټوله نړۍ کې ی د کاروونکو شمیر له ۲۰۰ میلیونو څخه زیات شو او ددی سایټ ازدحام د مای سپیس دوه برابره شو. په کال ۲۰۱۰ کې فیسبوک په ډیری تیزی سره د ۴۰۰ میلیونو کاروونکو څښتن شو، په همدې کال په امریکا کې د ډیموکراټ گوند ملی کمیټې د ټولنیزو شبکو مدیریت ته خبرداری ورکړ چې د ریس جمهور بارک حسین اوباما د فیسبوک، ټویټر او مای سپیس اکاونټونه وڅاریږي. په ۲۰۱۱ کې ټولنیزې رسنۍ هر چیرته د لاس رسی وړ شوي چې له دی سره د فیسبوک ورځني کاروونکي ۵۵۰ میلیونو، ټویټر ۶۵ میلیونو ټویټ یا پیغامونه لېږدل، یوتیوب کې هره ورځ ۲ میلیونو ویډیوگانې کتل کیدی او ۹۰ میلیونو مسلکې کسان یی درلودل. په ۲۰۱۲ کې د فیسبوک کاروونکي یو بیلین ته ورسیدل. په همدې کال د یوتیوب کاروونکي ۸۰۰ میلیونو شول او هر کال یی ویډیوگانې تر یو ټریلیون ځلي کتل کیدی تقریباً د هر فرد پر سر ۱۴۰ ځلي کتل کیدی په داسې حال کې چې یوتیوب په ۴۳ هیوادونو کې فعال ده، ۶۹ شپيته ژبې پکې استعمالیږي او په هره دقیقه کې ۷۲ ساعته ویډیوگانې

پکې پورته کيږي، له دې سره په هره مياشت کې تر ۴ بليونه ساعته څخه زياتي وډيوگانې پر يوټيوب کتل کيږي. په کال ۲۰۱۳ کې ټويټر له ۵۰۰ ميليونه زيات کاروونکي پيدا کړل پداسې حال چې له ۲۰۰ ميليونو يې زيات هره ورځ فعال وو او په همدې کال ياهو (yahoo) د ټولنيزو شبکو ټمبلر بلاکينگ (tumblr blogging) کمپنۍ له ۱۷۰ ميلونو کاروونکو او ۱۰۰ ميليونه بلاگونو سره واخيست. په ياد کال کې يوی سروې وښودله چې په استراليا کې ۳۴٪ خلک د خپل کار په جريان کې په ټولنيزو رسنيو کې فعال وي، ۱۳٪ يې پر مکتبونو کې، ۱۸٪ يې د موټر چلولو پر وخت، ۴۴٪ يې د خوب کولو په بستر باندې، ۷٪ يې پر تشابونو کې او ۶٪ يې د خپل سنگار پر وخت د ټولنيزو شبکو په سايتونو کې وصل وو. په ۲۰۱۴ کال کې د نړۍ ۱.۷ بيلونه خلکو څخه شاوخوا ۸۵٪ يې انټرنیټي خدماتو ته لاس رسی پيدا کړ، د مثال په ډول دچين انټرنیټي نفوس په لومړي ځل ۶۳۲ ميليونو ته ورسيد، د انټرنیټ ډير کارونکي د موبایل، تليفون، سمارټ فون او pc شخصي کمپيوټرونو څخه استفاده کوي. د ټولی نړۍ تقريباً ۲۵٪ نفوس د ټولنيزو رسنيو څخه استفاده کوي په داسې حال کې چې زياتره ی يوه يا زياتي ټولنيزي شبکي استفاده کوي.

❖ **د فیسبوک جالبي!** د ۲۰۲۰ کال د څپرڼو په اساس فیسبوک ۲،۷ بیلینونه (۲,۷۰۰,۰۰۰,۰۰۰)

څخه زيات مياشتني کاروونکي لري. فیسبوک تر دې دمه ۳۰ ميليونه مړه اکونټونه يا پيرټيالونه لري چې بيخي تعجبي ده خو که فکر وکړو د ۲،۷ بیلینونه کاروونکو څخه لکه يو فيصد چې وژل شوي وي، له دې سره په څنگ کې هره ورځ ۸۰۰۰ کسان له فیسبوک سره مخه ښه کوي يعنې يا مړه کېږي يايې اکونټ ختمیږي، او برعکس هره ورځ ۵۰۰۰۰۰ کسان ايډياني يا فیسبوک

فروفایلونه جوړوې. په افغانستان دننه زما په شمول د فیسبوک کاروونکو شمیر (۴۰۰۰۹۲۴) خلورمیلیونه و نهسوه خلرویشته ده چې دا شمیر ورځ تر بلې زیاتېږي... د فیسبوک مشر مارک زکبرگ د امریکا، کالیفورنیا ایالت په پالوالتو سیمه کې په ۵۰۰۰ مربع فوټه ځای (کور) کې ژوند کوي او مارک په ۲۰۱۱ کې د کریسنټ پارک تر څنګ د خپل ګاونډي کور په ۷ میلیونه ډالرو کې پیږود کړ.

Mark Zuckerberg home

فیسبوک په ۲۰۱۹ کې د مارک زکبرگ لپاره په امنیتي او خصوصي هوایي (CEO) سفرونو کې له ۲۳ میلیونه ډالرو ډیر مصرف کړی. دا مصارف په ۲۰۱۸ کې شاوخوا ۲۰ میلیونه او په ۲۰۱۷ کې ۹,۱ میلیونه ډالره و. راپورونه دا هم ښیي چې زکبرگ د خصوصي الوتکي لګښتونو لپاره ۲,۹۵ ملیون ډالرو ته اړتیا لري، ځکه چې هغه په ۲۰۱۸ کې د خصوصي هوایي سفر لپاره ۲,۵۹ ملیون ډالر او په ۲۰۱۷ کې یی ۱,۵۲ ملیونه امریکایي ډالر مصرف کړل. فیسبوک ۳۳۶۰۶ کارکوونکي لري تر څو دا شرکت اداره کړي.

فیسبوک په چین کې: دا ټولنیزه رسنۍ په گرده نړۍ کې په میلیادونه فعال میاشتنی کاروونکي لري چې له دي جملی یی چین هیواد ځان گونښه کړې او په لومړیو کې هیڅ چینایی نشول کولی چې پدی ټولنیزه شبکه کې گډون وکړي دا ځکه چې فیسبوک په چین کې د ډیرو نورو ټولنیزو رسنیو چمتو کوونکو سره منع شوی دی او په دي وروستیو کې یی یو شمیر چینایی اشخاصو د یوې پیچلی لاری ځان فیسبوک سره وصل کړی، د چین حکومت د انټرنیټ مینځپانگي کنټرولوي او هغه مینځپانگي محدودوي، حذفوي یا بندوي چې د دولت په گټه ندي. له دي سره په څنگ کې وټسپ، انسټاگرام، ویکی پیدیا، مایکروسافت، یاهو، ټویچ ټویچ ټیوی، ټویتر، بی بی سی، نیویارک ټایم او زیاتي نوري ټولنیزې رسنې منع کړي دي... او ټیک ټوک د چین هیواد یو له مشهورو کارپالونو څخه ده چې په امریکا او جاپان کې یی کاروونه بنده ده.

Facebook user and demographics statistics:

There are 2.37 billion monthly active users (as of 2018).

Over 1bn of those are mobile-only user.

There are 1.49 billion daily active users.

47% of Facebook users only access the platform through mobile.

83% of parents on Facebook are friends with their children.

Facebook adds 500,000 new users every day; 6 new profiles every second.

65% of US adults use Facebook. 52% of them use it several times a day.

Worldwide, 26.3% of the online population use Facebook.

The average (mean) number of friends is 338, and the median (midpoint) number of friends is 200.

Half of internet users who do not use Facebook themselves live with someone who does.

Of those, 24% say that they look at posts or photos on that person`s account.

Facebook usage statistics;

30% of internet users use Facebook more than once a day.

40% of people said they would share their health data with Facebook.

45% of people get news from Facebook.

There are an estimated 81 million fake Facebook profiles.

The most popular page is the Facebook main page with 213m likes. Samsung are second with 159m, while Cristiano Ronaldo is third with 122m.

Facebook accounts for 62% of social logins made by consumers to sign into the apps and websites of publishers and brands.

200 million people use Facebook lite- the app for the developing world`s slow connections.

Facebook takes up 22% of the internet time American`s spend on mobile devices, compared with 11% on Google search and YouTube combined.

Users spend an average of 20 minutes per day on the site.

In a month, the average user likes 10 posts, makes 4 comments, and clicks on 8 ads.

Hive is Facebook data warehouse, with 300 petabytes of data.

Facebook generates 4 new petabytes of data per day.

Users generate 4 million likes every minute.

More than 250 billion photos have been uploaded to Facebook.

This equates to 350 million photos per day.

Facebook marketing statistics:

Facebook`s revenue from ad spend is 1.9x bigger in 2019 compared to 2017.

There are over 60 million active business pages.

Over 2bn people can be reached through Facebook ads.

But only 6 million of those businesses pay to be active advertisers.

Although 75% of brands will pay to promote posts.

Facebook claimed 19% of the 70\$ billion spent on mobile advertising worldwide in 2015.

78% of Facebook advertising revenue comes from mobile ads.

Average advert click through rate on Facebook is 0.9%.

Although adding a CTA button can lift click-through-rate by 2.85 times.

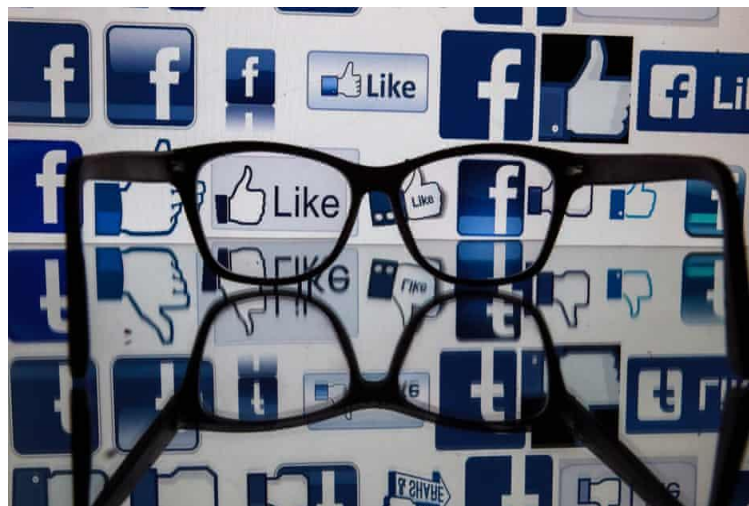
In 2015, Facebook average advertising revenue per user was US\$11.96.

49% of users like a Facebook page to support a brand they like.

40% of users don't like any brand pages meaning paid adverts are the only way to reach them.

Mobile advertising represents 80% of Facebook advertising revenue.

Posts published on Thursday and Friday receive the highest engagement.

د کتاب په اړه

د کتاب لوستل او لیکل د ژوند له مهمو ارزښتونو څخه دي، نو زما هڅه هم همدا وه تر څو د فیسبوک په باره یو لنډ او پر مفهومه کتاب په ژوند کې اضافه او هیوادوال ترې برخمن شي ، پدې (فیسبوک او افغانان) تر نامه لاندې کتاب کې ما هغه څه لیکلي او راژباړلي چې د فیسبوک دمخه یې باید هر کارونکی ولولې تر څو ددې ټولنیزې رسنۍ په باره دقیق پوه او د معلوماتو په هکله یې شتمن و اوسي ، ددې کتاب موخه همدا ده چې څنگه مو ځوانان او نور د فیسبوک سمې کارونې ته راوبلو او ولی فیسبوک کاروو؟ د څه لپاره جوړ شو؟ چا جوړ کړ؟ او دپته ورته نورې ډیرې پوښتنې مو شاید ذهن کې پرته به وای! او دلته به مو یې ځواب موندلی وي، خدای ج دی وکړي چې له دې وروسته یې ښي او بدې کارونې ته پام وکړو. وما علينا الا البغ المبین

له لوستلو مو نړۍ مننه

هیله کوم چې د کتاب له راښکته کولو وروسته
یې نورو ته هم درسره واستوئ!؟

Stut7748@gmail.com

Facebook: www.س.پام or Sami Paam

د ليکوال لنډه پيژندنه

ښاغلی سميع الله پام د عبدالله محمدي زوی، د پکتيا ولايت سيدکرم ولسوالۍ اوسيدونکی چې په کال ۱۳۷۵ هـ د همدې ولسوالۍ د کوهسين سيمې په يوه دينداره کورنۍ کې دې دنيا ته سترگې وغړولي؛ استاد سميع الله پام خپلې لومړنۍ ديني او عصري زده کړې يې په خپل ټاټوبي کې پيل چې په ۱۳۸۳ هـ کال د کوهسين عالي لېسه کې شامل او قرار، قرار يې د علم په سمندر کې خپل يون پيل کړ، په ۱۳۹۵ هـ کال په عالي درجه له ياد ښوونځي فارغ او د کانکور په ازموينه کې يې د خپلې بريالۍ نتيجه په خاطر يو کال اماده گې تعقيب کړه، همغه وو چې د خپلې خونبې پوهنځي (انگليسي ادبياتو) ته کامياب او له څلور کلن ځنډ وروسته يې له ياد پوهنځي څخه په ۱۴۰۰ هـ کې د قدر سند په اخيستو فارغ شو. محترم استاد سميع الله پام يو چاپ شوی اثر چې په اوس وخت کې ورته ډيره اړتيا ليدل کيده (Short Prophetic Life) تر نامه لاندې په انگليسي ژبه چاپ او خپلې ټولني ته يې وړاندې کړ. په پای کې زه ښاغلي سميع الله پام ته په ورځنيو چارو کې د لا بريا تر څنگ خپل لاسونه کريم رب ته لپه کوم چې الله [ج] د اسلام په ننگه د وطن خادم او رښتونۍ بچای جوړ کړي .

[پوهيالی سيف الرحمن "کيله من"]

ماخذونه

www.Bigtunaonline/iStoct

www.en.m.wikipedia.org

www.independent.co.uk

www.Mizter_X94/Pixabay

www.mindmatters.ai

www.History.facebook

www.investor.fb.com>resorces

www.Samiullah Paam

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**